

A SZÉKELY NÉPFÉLESLEG

1902 AUGUSZTUS HAVÁBAN, tehát negyven esztendővel ezelőtt zajlott le a nevezetes csiktusnádi székely kongresszus azzal a kimondott céllal, hogy a székely kivándorlás okaival és megszüntetésének lehetőségeivel foglalkozzék: »...mert hazánknak egyre több polgára hagyja el szülőföldjét s idegen országba való vándorlás által kívánja sorsát javítani...«¹ Az Országos Magyar Gazdasági Egyesület áll a kongresszus háttérében, ő ismeri fel a szükségletet, hogy »a kivándorlás okainak mibenléte s a megszüntetésére alkalmas intézkedések megjelölése az ország különböző részeiben megtartandó kongresszusok útján és a közvetlenebbül érdekelt meghallgatásával tárgyalassék«² s a kongresszusnak az a nevezetessége és jelentősége, hogy a Székelyföld összes kérdéseit³ megvizsgálni igyekezett s ma is itineráriumot kapunk a kezünkbe, hogy a székelyföldi problémák rengetegében el ne tévedhessünk. Hogy ez az útbaigazító sok részletében már akkor is tévedésekre épült és ma csak kritikával vehetjük a kezünkbe, – alig kisebbíti a kongresszus fenti érdemét s a kiadott részletes jegyzőkönyv értékét, mert a megoldás útvonalait kétségkívül nem megtervezni, hanem csak módosítani és javítani kell. Sőt a pozitívumból és negatívumból egyaránt olvashatunk és érthetünk, ha le tudjuk győzni a kongresszus-korabeli előítéleteket és ha nem befolyásol sem az egyik, sem a másik oldal máig változatlan vélekedése, politikai meggyőződése és egyoldalú nemzetszemlélete. Ha tekintetünket csak a fölvetett és megvitatott problémákra rögzítjük és nem érdekel, hogy a plénum helyeselt-e vagy bevett szokásként »eláll«-t kiáltott, ha azt nézzük: miben látták akkor a kérdés lényegét s a megoldás lehetőségét és helyes volt-e e szemlélet, egyezett-e a valósággal, kielégítette-e a valóságos szükségleteket, – úgy e régi kongresszus ma különösképpen időszerű anyagot tartogató számunkra: olyat is, amelyet változatlanul újból a közvélemény elé kell tárnunk s olyat is, amellyel perbe kell szállni, meg kell cáfolni vagy módosítani kell, hogy további tévelygés elejét vehessük.

¹ *Székely Kongresszus*. Megtartott Csík-Tusnádon, 1902. évi augusztus hó 28., 29. és 30. napján. Kiadja az Országos Magyar Gazdasági Egyesület. (A Székely Kongresszus szervezete, tagjainak névsora, tárgyalásai és határozatai. Sajtó alá rendezte *Buday Barna* kongresszusi főtítkárr.) Budapest, 1902, 18.

² A csiktusnádi székely kongresszust az OMGE, a Székely Egyesület, az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület, a Marosvásárhelyi Kereskedelmi és Iparkamara és a Marosvásárhelyi Székely Társaság közreműködésével rendezte s azon a földművelésügyi, kereskedelmi, honvédelmi és igazságügyi miniszter, a székelyföldi törvényhatóságok, az erdélyrészi vármegyei Gazdasági Egyletek, a különböző Székely Társaságok, a bukaresti Magyar Társulat és Szent István-Társulat, az Országos Központi Hitelszövetkezet, az Országos Nemzeti Szövetség és más kevésbé jelentékeny közületek képviseltették magukat.

³ A kongresszus öt szakosztályban tárgyalta a tervbevett óriási anyagot: I. őstermelési szakosztály, II. ipari, kereskedelmi, munkásügyi, értékesítési és

NÉPSŰRŰSÉG ÉS ÁLLÓ NÉPFELCSESLEG

LEGELSŐSORBAN talán azt a kérdést vehetnénk elő, hogy miben látták abban az időben a kivándorlás csökkentésének a legtermészetesebb és legegyszerűbb ellenszerét. Röviden felelve: abban, hogy a Székelyföldön emelni kell a keresetképesseget, mégpedig – mezőgazdasági népességről lévén szó – a mezőgazdasági népesség keresetképesseget a mezőgazdaság körén belül, tehát olyan mezőgazdasági reformra van szükség, mely a föld termékenységét növeli, a természeti adottságokat jobban kihasználja s ezzel a jövedelmet fokozza,⁴ mert – megállapították – a Székelyföldön mindenekelőtt a gazdagodás lehetőségeit kell megnyitni: a tőkeképződés teheti csak lehetővé a nagyobb távlatú gazdasági tervek megvalósítását.

Eddig a pontig minden helyes, ma is időtálló gondolat ez: a keresetképesseget kell emelni, a jövedelmezőséget kell növelni, a tőkeképződést kell elősegíteni. De már meggondolkoztató az az álláspont, amelyet a kongresszuson – vita közben – az akkori földművelésügyi miniszter képviselője hangoztatott s amelynek értelmében: a székely kivándorlás oka nem a terület szűke, hanem a szegénység⁵.

Ez a gondolat akkor is és azóta is uralkodó nézet a székely kérdés megítélésében. Akkortájt arra utaltak⁶, hogy 1900-ban

a Székelyföld népsűrűsége km ² -ként			37.0 lélek
Erdély	„	„	42.9 „
Magyarország	„	„	59.5 „

tehát a székelyföldi népsűrűségi hányados olyan kicsiny, hogy hozzá hasonló az egész országban alig van: csak Máramaros, Beszterce-Naszód népsűrűsége kisebb a Székelyföldénél. Később meg arra hivatkoztak⁷, hogy 1930-ban

a trianoni Magyarország népsűrűsége km ² -ként			93.4 lélek
a mai Magyarország	„	„	79.1 „
az egész Erdély akkori	„	„	50.4 „
a Székelyföld	„	„	36.4 „

és Erdélyben csak Beszterce-Naszód népsűrűsége kisebb ennél, a Fogarasé meg közel ugyanekkora.

közlekedési szakosztály, m. birtokpolitikai, adó- és hitelügyi szakosztály, IV. közművelődési és közegészségügyi szakosztály, V. kivándorlási és fürdőügyi szakosztály.

⁴ T. Nagy Imre előterjesztése. Sz. Kongr. 51–52.

⁵ Sierbán János orsz. tejjgazdasági felügyelő fejtegetése. U. o. 59.

⁶ V. ö. Siklódv István fejtegetéseivel. U. o. 135. Ugyan Siklódv a továbbiakban a mi fenti álláspontunkat surolja, mert a népsűrűség-számításban korrekciót alkalmaz, azonban az iparfejlesztésre való tekintettel – mivel az iparfejlesztés nagyobb népsűrűséget kíván – arra az álláspontra helyezkedik, hogy a kitelepítés útját állaná éppen a székely nép óhajtott közzgazdasági felendülésének

⁷ V. ö. pl. Vita Sándor: A Székelyföld önellátása. Hitel, 1937. évi 4. sz. 269–270., 280.; Bözödi György: Székely bánja. Kolozsvár, 1938, 126–127.

I. A Székelyföld, Erdély és Nagy-Magyarország területe művelési áganként (1914)*

Művelési ág	Székelyföld		Erdély		Nagy-Magyarország
	területe	holdakban	területi	megoszlása	%-ban
Szántó	609.148	22.7	28.5	47.8	
Kert	37.957	1.4	1.7	1.4	
Rét	427.143	15.9	15.2	9.7	
Szőlő	2.532	0.1	0.2	1.1	
Legelő	314.217	11.7	14.2	12.4	
Nádas	292	*	*	0.2	
Erdő	1,287.246	48.0	39.9	27.2	
Termő	2,678.535	100.0	100.0	100.0	

Ha valóságos helyzetet tüntetnek fel ezek a számok, akkor valójában igaz, hogy a székely kivándorlás oka nem a terület szűkében keresendő, hanem más oka van ennek, kézzelfoghatóan a szegénység.

Kérdés azonban, hogy ebben a viszonylatban szabad-e az általános népsűrűségi hányadost alkalmaznunk? Szabad-e a népsűrűség kiszámításába bevonnunk az ember nem járta havasok vidékét olyan mértékben mint a lapályos területeket, amelyeken minden talpalatnyi hely a rajta lakó népesség kultúrateremtő ereje alá van vetve? Szabad-e összehasonlítani ilyen alapon olyan különböző tájegységeket, amelyeknek földje s megélhetési viszonyai annyira különbözők, mint a Székelyföldé és az Alföldé? Nem kell-e számításba venni a terület egységek különbözőségét és az egyes területeken is az ember megélhetését nyújtó föld különbözőségét?

Kétségtelen, hogy a Székelyföld⁸ kérdésének megítélésekor is az jár el helyesen, aki a különbözőségekre is gondol. Aki számításba veszi, hogy a Székelyföldnek csak 22.7 százaléka szántóterület, míg Erdélynek 28.5, Nagy-Magyarországnak 47.8 százaléka és számításba veszi, hogy a Székelyföldnek 48.0 százaléka erdő, míg Erdélynek csak 39.9 és Nagy-Magyarországnak csak 27.2 százaléka. De még tovább: annak, aki egészen helyesen akar e kérdésben eljárni, magáévá kell tennie az agrárnépsűrűség-számításban kidolgozott új módszert⁹, amely mérlegeli a művelési ágaknak helyi jelentőségét is és figyelemmel van a földminőség különbözőségére a különböző területeken.

* Az egyes vármegyék adóközségeinek területét és kataszteri tisztajövedelmét művelési áganként és osztályonként az 1909. évi V. t.-cikk alapján végrehajtott kataszteri kiigazítás után, 1914-ben közlő füzetek alapján. (Erdély = Királyhágón-túli terület.)

⁸ Székelyföld alatt rendszerint Csík, Háromszék, Maros-Torda (Marosvásárhellyel) és Udvarhely vármegyéket értjük, ha nem utalunk külön arra, hogy Maros-Torda vm. kiesik a számításból. Ez utóbbi megszorításra néhány esetben azért van szükségünk, mert Maros-Torda vármegyében a románság részesedése igen jelentékeny.

⁹ Schneller Károly dr.: Az agrárnépsűrűség számítás-módja. Miskolc, 1939, Miskolci Jogászetek Könyvtára, Új s. 46. sz.

II. A Székelyföldnek a mívelési ágak jelentőségre szerint mérlegelt területe *

Mívelési ág	Terület (kat. hold)	Kataszteri tisza jövedelem (Korona)	Kat. tiszta jövedelem holdanként		A mív. ágak jelentősége szerint mérlegelt terület (k. hold)
			Korona	Index (Szántó=100)	
Szántó	609.148	2,095.392	3.44	100.0	609.148
Kert	37.957	305.017	8.04	233.7	88.706
Rét	427.143	1,022.627	2.39	69.5	296.864
Szőlő	2.532	21.489	8.48	245.9	6.226
Legelő	314.217	158.802	0.50	14.4	45.247
Nádas	292	1.189	4.07	118.3	345
Erdő	1,287.246	386.995	0.30	8.7	111.990
Összesen	2,678.535	3,991.511	1.48	43.0	1,158.526

Ezekkel a korrekciókkal a Székelyföld népsűrűsége is egészen más képet, a valósággal inkább megegyező képet fog nyújtani.

A szántóterületet vesszük fel alapnak s a többi mívelési ághoz tartozó területeket a szerint növeljük vagy csökkentjük, hogy e területek kataszteri tiszta jövedelme nagyobb vagy kisebb a szántóterület kataszteri tiszta jövedelménél. A Székelyföldön ez azt jelenti, hogy amíg a szántóterület egészen és a nádas területe jobbra változatlan marad, a kert és a szőlő területét több mint kétszeresére növeljük, a többi mívelési ágak területét pedig csökkentjük, mégpedig a rét területét 30.5 százalékkal, a legelő területét 85.6 százalékkal és az erdő területét 91.3 százalékkal. Így a Székelyföld számítási alapul szolgáló területe nem 2,678.535 kat. hold különböző mívelési ágakhoz tartozó, nagyobb részében legelő- és erdőterület, hanem csak 1,158.526 kat. hold szántóterület.

A népsűrűség hányadosa már ezalatt a művelet alatt is jelentékenyen megváltozott. Az egész termő területre számítva: 100 kat. holdra 17.0 őstermelő lakos jut, míg az így szántóra redukált terület 100 kat. holdjára éppen kétszer annyi: 34.1 őstermelő lakos. Amíg a megelőző székelyföldi agrárnépsűrűségi hányados, a 17.0 jelentékenyen kisebb volt az erdélyinél (20.1), addig ez az új hányados, a valóságot megközelítve, majdnem ugyanaz, mint a szántóra redukált erdélyi terület agrárnépsűrűségi hányadosa. (36.5).

Tehát ritkán lakott terület a Székelyföld? Dehogyan ritkán lakott, csak csalóka az a körülmény, hogy népességének telephelyei körül nagy kiterjedésű, de kevésbé értékes területek terpeszkednek.

De továbbá még számításba kell vennünk azt is, hogy az egyes területeknek nem egyforma minőségű a szántóterülete, amire most redukáltuk az összes területet. Csík és Udvarhely vármegye szántója például Erdély s egyben a magyar területek leggyengébb minőségű szántóterülete. Tehát további átszámítást kell végeznünk, amelynek során kisebbítjük azokat a területeket, amelyeknek szántója gyengébb minőségű az átlagnál s növeljük azokat a terü-

* Az I. tábla jegyzetében említett füzetek alapján.

III. Az erdélyi vm-ék szántóterületeinek kat. tisztajövedelme holdanként (1914)*

Vármege	Kat. tiszta-jövedelem holdanként (Korona)	Vármege	Kat. tiszta-jövedelem holdanként (Korona)
Csík	1.79	Fogaras	2.90
Háromszék	5.42	Hunyad	4.37
Maros-Torda	3.80	Kisküküllő	4.87
Udvarhely	2.02	Kolozs	3.79
		Nagyküküllő	4.21
<i>Székelyföldi átlag</i>	<i>3.44</i>	Szeben	5.41
Alsófehér	5.63	Szolnok-Doboka	3.07
Beszterce-Naszód	2.85	Torda-Aranyos	4.10
Brassó	7.00	<i>Erdélyi átlag</i>	<i>4.04</i>

leteket, amelyeknek szántója jobb minőségű az átlagnál. Így a Székelyföld szántóterületét az erdélyi átlaghoz mérten 19.4 százalékkal kell kisebbitenünk s az így kiszámított 987.028 kat. hold mérlegelt szántóterületből él a Székelyföld 455.859 főnyi agrárnépessége. Vagyis az agrárnépsűrűség hányadosa a Székelyföldön sem nem 17.0, sem nem 34.1, hanem 46.2 s ez a mai Magyarország egyik legnagyobb agrárnépsűrűségi hányadosa. A többi északerdélyi vármegyékben az agrárnépsűrűség 38.3, egész Erdélyben 36.5, a trianoni Magyarországon 35.2.¹⁰

IV. A székelyföldi túlnépesedés mértéke az erdélyi agrárnépsűrűségi átlag alapján**

Vármege	Mérlegelt terület kat. holdakban	Agrár-népsűrűség (100 kat. holdanként)	Várható agrár-népeség	Őstermelő lakosság (1910)	Néphiány (-) Népfeleség (+)
Csík	145.909	72.1	53.271	105.136	+51.865
Háromszék	332.566	30.0	121.420	99.743	-21.677
Maros-Torda	359.688	43.5	131.322	156.338	+25.016
Udvarhely	148.865	63.6	54.351	94.642	+40.291
<i>Székelyföld</i>	<i>987.028</i>	<i>46.2</i>	<i>360.364</i>	<i>455.859</i>	<i>+95.495</i>
Erdély	5.260.370	36.5	1.920.776	1.920.776	-

Lehet, hogy vannak torzítások ebben a számításban, hiszen az alapul szolgáló s a minősítést elősegítő számsorok, a kataszteri tiszta jövedelem számsorai elég régiek, 1914-ből valók, és nem is egészen megbízhatóak, habár Erdélyben kevésbé állanak fenn azok a tényezők, amelyek a kataszteri munkálatokat meghamisították másutt. De számításba kell vennünk, hogy erdélyi viszonylat-

* Az I. tábla jegyzetében említett füzetek alapján.

¹⁰ A trianoni Magyarországra nézve I. Schneller i. m. 15.

** Mérlegelt terület = a művelési ágak jelentősége szerint mérlegelt terület átszámítása a szántóterület erdélyi átlag tiszta jövedelméhez (4.04 Korona) viszonyítva. Őstermelő, lakosság számadatait I. M. Stat. Közl.Új s. 48. k.

ban az 1910. évi agrárnépsésséggel dolgoztunk s a mai agrárnépsésség amannál közel 15 százalékkal nagyobbra becsülhető. Tehát számításaink mindenképpen megközelítik a valóságot, sőt a mai valóság agrárnépsésségi hányadosunknál, a 46.2-nél talán nagyobbat is megindokol.

Hol vagyunk tehát attól a népsésségi számtól, amelyre eddig építettek s amelynek alapján kimondották, hogy a Székelyföld népséssési kérdéseit s elsősorban a kivándorlást nem a terület széke, hanem csak a szegénység indokolja. Nem a terület széke! Viszonylagosan igaz ez is, mert hiszen elképzelhető, hogy a föld tiszta hozama nagyobb lesz s akkor a népsésségi hányados is csökken. Csakhogy ahhoz, hogy a Székelyföld agrárnépséssége elérhesse legalább az erdélyi szintet, ahhoz a föld tiszta hozamának, hangsúlyozzuk: nem nyers, hanem *tiszta* hozamának 26.5 százalékkal kellene növekednie.¹¹ Ez pedig olyan kívánalom, amelynek megoldását csak nemzedékeken keresztül ható általános népművelés és szintén nemzedékek egész során keresztül érvényesülő gazdasági beavatkozás, nagyarányú tőkebefektetés, az egész Székelyföld termelési struktúrájának az átalakítása tudná csak megvalósítani és csak a késő jövőben. Addig pedig ez a mostani agrárnépsésségi helyzet kevés változással fennállana, sőt meglehet, hogy még akkor is fennállana, mert a népszáporulat rögtön kitölténé azokat a tereket, amelyeket a céltudatos és erőteljes gazdaságpolitika felszabadítana. Eredményt, pozitív eredményt legfönnebb *a társadalom strukturális átépítése* s az agráréletforma mellett *a bányászat, ipar és kereskedelem* felélesztése, illetve megteremtése s egy bizonyos fokú *polgárisodás* ígérhetne, ha erre a Székelyföld földrajzi helyzete, főként *a közlekedéspolitika* keretében, alkalmassá tétetik.¹² Ez esetben elképzelhető rövidebb időn belül is, hogy az agrárnépsésség kisebbedik, a nemcsak horizontálisan, de vertikálisan is tágitott életterben a székelység szabadabban lélegezhetik s népsza-

¹¹Hogy a Székelyföld agrárnépséssége 100 kat. holdanként 36.5 legyen, ahhoz a számítási alapul szolgáló kataszteri tiszta jövedelmi állapot mellett a területnek 307.581 kat. hold székelyföldi hozamú szántóterülettel, illetve ennek megfelelő mennyiségű különböző művelési ágakhoz tartozó területtel kellene gyarapodnia, ami elérhetetlen feltétel, – vagy a *művelési módnak olyan intenzívvé kellene válnia, hogy a székelyföldi szántóterület a holdankénti 3.44 Korona tiszta jövedelem helyett 4.35 Koronát eredményezzen*. Tehát a szántóvá redukált területnek 26.5 százalékkal kellene nagyobbak lennie, ami egyfelől a mezőgazdasági terület, másfelől a legelő- és erdőterület okosabb kihasználásával érhető el, vagyis azzal, hogy a holdankénti tiszta hozamot a fenti arányban növeljük, mégpedig a szántóterületét 26.5, a kertét 11.3, a rétét 38.1, a szőlőt 10.8, a legelőt 184.0, a nádasét 22.4 és az erdőt 304.6 százalékkal. Így elérhető, hogy a Székelyföldön a tisztahozam alakulása ez volna: szántó: 3.44 helyett 4.35, kert: 8.04 helyett 8.95, rét: 2.39 helyett 3.30, szőlő: 8.48 helyett 9.36, legelő: 0.50 helyett 1.42, nádas: 4.07 helyett 4.98, erdő: 0.30 helyett 1.21 Korona – s ezzel megvalósítottuk a 307.581 kat. holdnyi területgyarapítást a *minőség* emelésével.

¹²A csiktusnádi székely kongresszus ennek a lehetőségnek a bővületében zajlott le. Mi is azon a véleményen vagyunk, hogy csak az iparosítás hozhat kielégítő eredményt, de nem hiszünk abban, hogy ez az eredmény azonnali lehet és a kérdés minden vonatkozásának a megoldásaként fogható fel. Különösképpen a Székelyföld perifériális helyzetére való tekintettel.

porulata talán nem fogja meghaladni a gazdaságpolitika által feltárt lehetőségeket.

Mindez azonban a jövő kérdése. Ma még nem számolhatunk azzal, hogy mi fog történni: a székelység élettere miként fog szélesülni, tágulni, a székely társadalom miként fog átalakulni, a székely termelőmunka miként nyer új lendületet, – ma csak azzal számolhatunk, hogy *a székelységnek nagy agrárnépfölöslege van* – akkor is, ha Erdéllyel hasonlítjuk össze, de különösképpen akkor, ha a mai Magyarország népesedési helyzetével vetjük össze a Székelyföld népesedési helyzetét. Az erdélyi agrárnépsűrűségi hányados és a Székelyföld kiszámított mérlegelt területének összevetésével ugyanis megállapíthatjuk, hogy *a Székelyföldnek 95.495 főnyi agrárnépfeleslege van*, amelyből a székelység részesedését legalább nyolcvanezer főre becsülhetjük.

NÉPMOZGALOM ÉS MOZGÓ NÉPFELESLEG

A SZÉKELYSÉG azonban nemcsak a Székelyföldön él. Negyven esztendővel ezelőtt a csíktusnádi székely kongresszus sem azért ült össze, hogy megállapítsa: a székelység a Székelyföldön túlnépesült, sőt inkább azt állapította meg, hogy a székelység a Székelyföldön nem él zsúfoltságban, csak szegénységben, – a csíktusnádi székely kongresszus azért ült össze, hogy az ország közvéleményét felvilágosítsa: a székelység züllik szét a világba, rajokat bocsájt ki magából minden irányba, – azért ült össze ez a kongresszus, hogy többek között tájékozódjék a szétszóródott székelység száma felől s megoldást keressen a szétszóródottak összefogására s a további szétszóródás megakadályozására. Ez a székely népfölösleg másik kérdésköre. A székelység nemcsak a Székelyföldön él, hanem elszórtan, az ország különböző pontjain elkeveredve és külföldön, szülőföldjétől, hagyományaitól, rokoni körétől és hazájától elszakítva. S ha az előbbi csoportot, a Székelyföldön tengődő közel százezernyi embert a székely népfelesleg szenvedőinek neveznénk, akkor ez a csoport, a szétszóródottak csoportja, a székely népfelesleg mártírjainak a légiója.

De mekkora tömeg ez? – ez itt a kérdés – és a szétszóródás állandó folyamat-e vagy csak időszakos jelenség, amely különböző gazdasági momentumokhoz, politikai zavarokhoz, társadalmi feszültségekhez kapcsolódik? Megkíséreljük erre is feleletet adni s egyben bemutatni a székely népfelesleg bővíző forrását, a székely népmozgalmat.

Természetesen a népmozgalom szempontjából nem kívánunk részletekbe bocsátkozni, mert ez most nem feladatunk. Általában köztudott dolog, hogy a Székelyföld legnagyobb része mindig igen szép eredménnyel dicsekedhetett a népmozgalom terén. Lehetett volna jobb is, de az általános közegészségügyi viszonyok közepette megtette a magáét. Az utolsó hatvan esztendő átlagában a születés kerekén 34 ezrelék, a halálozás 25 ezrelék, a természetes szaporulat 9 ezrelék. Mind a születés, mind a természetes szaporulat szempont-

V. Magyarország népmozgalma*

Országrés	Élve- születések	Elhalálozá- sok ezreléke	Természetes szaporulat	Vitalitási index V= $\frac{100 \cdot Sz.}{H}$
<i>Székelyföld</i>	26.6	16.7	9.9	159.5
Egyéb erdélyi részek	28.9	19.2	9.7	150.3
Kisalföld	20.3	12.8	7.5	158.0
Dunántúl	18.7	14.0	4.7	133.2
Duna-Tisza köze	15.6	12.9	2.7	121.1
Tiszántúl	22.1	14.2	7.9	156.0
Szaki dombosvidék	20.6	13.6	7.0	151.9
Kárpátalja	34.6	16.7	17.9	207.2
Magyarország	21.2	14.3	6.9	148.0

jából szebb a székely népmozgalom általános képe, mint ugyanez időben a magyarországi népmozgalomé s a halálozás tekintetében is elenyésző a különbség a székelyföldi és a magyarországi halálozási szám között.¹³ De ma is az a helyzet, hogy a Székelyföld népmozgalma vezető helyen áll a megnagyobbodott ország népmozgalmában. Születési számával csak a visszatért északerdélyi terület és a trianoni Szatmár vármegye versenyezhetik; halálozási száma azonban kedvezőbb az északerdélyi halálozási számnál, ha nem is éri el azt a színvonalat, amelyen a csonkamagyarországi részek állanak az utóbbi évtizedekben ott érvényesülő erőteljes egészségpolitika következtében. De még így is természetes szaporulata a minden szempontból élen álló Kárpátalja után legszebb az országban s vitalitási indexe is az első helyen van Kárpátaljától eltekintve, hol a régi nyomdokokon haladó külterjes népmozgalom 17.9 ezrelékes természetes szaporulatot és 207.2-es vitalitási indexet produkált szemben a Székelyföld 9.9 ezrelékes természetes szaporulatóval és 159.5-ös vitalitási indexével. Ez a kárpátaljai népmozgalmi siker azonban nem a magyarságé s így nem is tekinthetjük belső összehasonlító alapnak. Annál inkább a tiszántúli magyarság népmozgalmi eredményét, amely 7.9 ezrelékes természetes szaporulatóval s 156.0-os vitalitási indexével megközelíti a székelyföldi eredményt, de csak megközelíti.

Magától értetődően ezzel nem dicsérni és magasztalni akarjuk a székelyföldi népmozgalmat, tudatában vagyunk minden hibájának, a reátelepedett kórokozóknak, a benne megnyilatkozó és veszedelmes népesedési dekadenciának, – és nem is mondjuk, hogy

¹³ 1880–1939 között a Székelyföldön (Maros-Torda vm. nélkül): élveszületések: 33.9, elhalálozások: 24.7, természetes szaporulat: 9.2 ezrelék; ugyanekkor Magyarországon: élveszületések: 33.1, elhalálozások: 24.4, természetes szaporulat: 8.7 ezrelék. L.: M. Stat. Közi. Új s. 7., 22., 50. és 70. k.; *Sabin Manuila*: Tendițele mișcării populației în județele Transilvaniei în anii 1920–1927. Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul 1918–1928. Bukarest, 1929., I., 667–676.; Buletinul Demografic I–VIII; *Szél Tivadar dr.*: A természetes szaporodás és a szaporodási képesség. M. Stat. Szemle, 1941., XIX. 8. sz.

* *Szél* i. m. 6. táblája nyomán (az erdélyi adatsor 1937-ből, a többi 1939-ből való).

példás ez a népmozgalom, csak annyit mondunk, hogy e hibák, kórokozók és dekadencia ellenére is még mindig *erőteljes* ez a népmozgalom, tehát mind az ország, mind pedig népünk szempontjából lényeges, hogy hová és milyen irányban fejlődik a székely népesedés. *Lehet-e expanzív* és ha expanzív, mi lesz a népfelesleggel, amely az előbbi fejtegetés értelmében minden újabb ezreléknyi természetes szaporulat következtében félezer fővel növekszik?

Ha 1880-tól fogva nyomon követjük a népszámlálások adatait, azt tapasztaljuk, hogy a Székelyföld területén lakó magyarság mintegy 145.000 lélekkel gyarapodik, ami évi 5 ezrelékes szaporulatnak felel meg – szemben e terület 9–10 ezrelékes természetes szaporulatával. Tehát átlag öt ezreléknyi különbség van a tényleges és a természetes szaporulat között, vagyis e hat évtized alatt a természetes szaporulat megfelelőzdött: egyik fele gyarapította a helybenmaradó székelységet, a másik fele pedig nyakába akasztott tarisznyával »mozgó elem«-mé lett: jobbik esetben az ország városaiba költözött, rosszabbik esetben Amerikába és Romániába vándorolt szerencsét próbálni.

VI. Csík, Háromszék és Udvarhely vm. népszaporulata 1880–1940*

Évtized	Népszámlálás adata	Tényleges népszaporulat	Természetes népszaporulat	A természetes népszaporulat alapján kiszámított népszám	Elvándorlási különbözet
1880	343.737			343.737	
1881–1890	354.450	10.713	32.592	376.329	21.879
1891–1900	382.642	28.192	40.198	416.527	12.006
1901–1910	417.973	35.331	41.347	457.874	6.016
1911–1920	–	} 6.751	22.504	480.378	} 60.781
1921–1930	424.724		45.028	525.406	
1931–1940	461.953	37.229	38.336	563.742	1.107
1880–1940		118.316	220.005		101.789

Csak Csík, Háromszék és Udvarhely vármegyéket tekintve, számszerint az említett hat évtized alatt a tényleges népszaporulat 118.216 lélek, a természetes népszaporulat pedig 220.005 lélek, tehát *a különbözet 101.789 lélek*, – a kiindulási alapul szolgáló 1880. évi népszám 29.6 százaléka. Ennyi a kivándorlási különbözetben megragadható számadat a székely népfelesleg további megállapításához. Tehát újabb százezer, amelyik nem vállalta a szűk lehetőségek közötti tengődést, hanem inkább vállalta a világban való forgolódást, hol a szerencse is forgandóbb.

* A népszámlálási adatok forrásai: 1880, 1890 és 1900: M. Stat. Közl. Új s. 27. k. 104–105.; 1910: M. Stat. Közl. Új s. 42. k.; 1930: Recensământul general al populației României din 29 Decembrie 1930. II. (az 1910. évi közigazgatási beosztás szerint); 1941: M. Stat. Szemle, 1941. XIX. 3–4. sz. 164. (az 1910-ben fenti vármegyékhez tartozó, de a II. bécsi döntés után is Romániában maradt községek 1930. évi népszámának hozzáadásával, illetve az 1910-ben nem a fenti vármegyékhez tartozó községek 1930. évi népszámának levonásával). – A természetes népszaporulatnál az 1939–40. évi szaporulatot a megelőző évek alapján kerek 7000 léleknek vettük.

Az első világháború előtti korszakban az 1881–1890 közötti évtized produkálja a legnagyobb kivándorlási különbözetet. Ekkor 21.879 fő hagyja el szülőföldjét: a kivándorlás nagy évtizede ez. 1891–1900 között a szám valamivel kevesebb: 12.006 és inkább Románia, de azért Amerika is az útirány. 1901–1910 között aztán megcsappan a kivándorlási különbözet, de nem maga a kivándorlás. A természetes és a tényleges népszaporulat különbözete azért kicsiny – mindössze 6.016 lélek, – mert a fellendülő faipar nagyarányú bevándorlást idéz elő – a székelység rovására. Hiszen ugyanebben az évtizedben, 1901–1913 között, hivatalos kimutatás alapján¹⁴ 15.352 magyar vándorolt ki Amerikába és Romániába Csík, Háromszék, Maros-Torda és Udvarhely vármegyéből, mégpedig

	Amerikába	Romániába	összesen
Csík vm.-ből	151	2.292	2.443
Háromszék vm.-ből	171	3.000	3.171
Maros-Torda vm.-ből	1.309	326	1.635
Udvarhely vm.-ből	5.122	2.981	8.103
<i>a négy székely vm.-ből</i>	<i>6.753</i>	<i>8.599</i>	<i>15.352</i>

Tehát az 1914 előtti kivándorlási különbözet a bevándorlás leszámításával jóval nagyobb, mint aminőt a természetes és tényleges népszaporulat közti különbség mutat. *1880–1914 között a Székelyföldet elhagyók számát nyugodtan hatvanezerre tehetjük a maros- és nyárádvölgyi székelység kivándorlóival együtt.*

A világháború utáni elvándorlók száma még ennél is valamivel nagyobb. 1910–1940 között a természetes és tényleges népszaporulat különbsége ugyan 61.888; a tényleges elvándorlási szám azonban ennél jóval magasabb, mert egyfelől a repatriálás a Székelyföldet alig érintette, tehát a magyar népszámban az impériumváltás jelentékenyebb változtatást nem eszközölt, de másfelől néhány határmenti román községbe nagyobbarányú beköltözés történt s főként nagyon zavaró, mert a természetes és tényleges népszaporulat különbségét jelentékeny mértékben s ezért csalékonyan kisebbiti a bécsi döntés után a Székelyföldre beköltözöttek száma: akár az ott letelepedett menekülteket, akár az oda kinevezett köztisztviselők vagy ott megélhetést találó más foglalkozásúak csoportjait tekintjük. Így (Maros-Tordával együtt) *legalább nyolcvanezerre kell növelnünk a román uralom alatti elvándorlás különbözetét, hogy a valóságot megközelíthessük.*

Vagyis összesen 1880 óta a rendelkezésünkre álló adatok szerény kiegészítésével 140.000 főt tesz ki a Székelyföldről eltávozott székely népfesleg, s beigazolódik az a feltevés, mit régebbi községi kutatásaim alapján írtam: hogy igen sok székely községnek megvan a maga megfelelője szétszórva a nagyvilágban, nem egy székely község megkésztette önmagát, ám nem az ősi földön: ott is

¹⁴ M Stat. Közl. Új s. 67. k.

jócskán megszorodott, de majdnem olyan mértékben szaporította az ősi földet elhagyó mozgó székely elemet is.¹⁵ Most, ime, az egész székelységet felölelő vizsgálódásnak az az eredménye, hogy a székelység e hatvan esztendő alatt hozzávetőlegesen 140.000 főnyi sereget bocsátott ki önmagából, ami nem kevesebb, mint egy székely megye lakossága. Gondoljunk csak arra, hogy az 1930. évi népszámlálás adatai szerint

Csík	vm. magyar lakossága	127.896 lélek
Háromszék	„ „ „	119.785 „
Maros-Torda	„ „ „	133.844 „
Udvarhely	„ „ „	113.000 „

tehát bármelyik megyével versenyez a mozgó elem népszáma. Nagyobb községek kis községnyi rajt, a székelység egy megyényi sereget bocsátott útjára az utóbbi hatvan esztendő alatt. És nem egyszerre, fokozatosan. Telt a keret, az élet kerete s a szélein mindig kicsordult az, ami fölösleges, mert számára a többinek rovása nélkül nincs hely, nincs kenyér és munka, nincs megélhetési lehetőség.

Vagyis a Székelyföldnek a népféleslege két elemből tevődik össze. Az egyik az *álló nép felesleg*: agrárnépsűrűségi számítások alapján ezt mintegy 80.000 főre becsülhetjük. A másik része a *mozgó népfélesleg*, amelynek számát, csak 1880-tól vizsgálva, 140.000-re becsültük. Ezek a számok egyúttal a székelység népfélesleg-képző erejére is fényt vetnek. A helyzet ugyanis az, hogy 1880–1890-ben a Székelyföld állapota semmivel sem más, mint a székely kongresszus idején vagy napjainkban. Erdély agrárnépsűrűsége akkor 100 átszámított kat. holdanként 28,5 fő. Ennek az agrárnépsűrűségi hányadosnak a segítségével kiszámított székelyföldi várható agrárnépesség, mint eszményileg ezen a földön megélni tudó agrárnépességi száma: 281.303. Ezzel szemben az 1890. évi népszámlálás 330.642 östermelő lakost mutat ki Csík, Háromszék, Maros-Torda és Udvarhely vármegyékben,¹⁸ tehát az agrárnépfölösleg már akkor 49.339 fő. Ez a szám azóta arányosan növekvő mennyiség. A kultúra nem emelkedett nagyobb ütemben, mint csak annyira, hogy ez az álló népfélesleg csak harmincezer fővel szaporodott annak ellenére, hogy időközben a lakosság több mint százötvenezer lélekkel gyarapodott. De nem lenne ilyen mértékű az álló népfélesleg gyarapodása sem, ha a szaporulat mind helyben marad, ha a mozgó népfélesleg nem jön mozgásba. Vagyis ezalatt a hatvan esztendő alatt a székelység a maga ötven-nyolcvanezernyi álló népféleslege mellett száznegyvenezerrel mozgó népfélesleget produkált. *Agrárnépfélesleg-képző erejének a mértéke tehát évente 7,2 ezrelék, általában évente 2800 lélek.*

¹⁵ A magyar önismeret útja. II. A családi gazdaság hozamkérdése. Erdélyi Iskola, 1936–37. IV. 3–4. sz. és kny.; Adatok a székely kivándorlás hátteréből. Hitel, 1936. évi 4. sz.

¹⁶ M. Stat. Évkönyv 1893.

A SZÉKELY NÉPFELESLEG SORSA

A SZÉKELY KONGRESSZUS nagyfokú eredménytelenségének oka abban kereshető, hogy a székely népfelesleg kérdésének a lényegét egyoldalú szemléleténél fogva meg sem tudta közelíteni. Elvetette az álló népfelesleg ideáját s ezzel tulajdonképpen érthetlenné vált számára a mozgó népfelesleg s ennek aggasztó jelensége, a székely kivándorlás lényege. Annyira illuzórikus volt az egész eszmecsere ebben a vonatkozásban, hogy komoly formában vetődött fel a Székelyföldre való betelepítés szükségessége s egyben többségi állásponttá erősödött, hogy a székelyt nem kell másutt letelepíteni, mert otthon is van erre elégséges terület.¹⁷ Csak a feületen vizsgáldtak a kongresszusiak. Lélektani mozzanatok számukra lényegtelenek voltak. Nap mint nap panasztolták, hogy a kivándorlás szegődött és önkéntes ügynökei megbolondítják a népet, de ebből a konzekvenciát levonni nem tudták. Nem tudták értékelni azt a lélektani vonatkozást, hogy az ősi agráréletformától elszakadó ember inkább egy lépéssel tovább megyen, – ha ez a lépés nagy is, – hogyha azt hallja, hogy másutt, Amerikában vagy Romániában, a kereseti lehetőség kétszer, háromszor vagy sokszor annyi, mint a szomszédban gyárat építő zsidónál. A kongresszusiak nem érzékelték azt, hogy az iparosítás kellő szociálpolitika nélkül a mozgásnak indult népfelesleget megkötni nem tudja akkor, amikor az elemi materiális ösztön válogathat az itthoni kizsákmányolás és a távol idegenben kecségető anyagi felszabadulás között. De az okok vizsgálatában más szempontból sem voltak egészen őszinték. Az egyes részletekben világosságot gyújtó előadások és viták mellett annyi az elhallgatás és a kényelmes kitérés. Csak egyet említsünk, mint olyant, amelyhez tanulságokat fűzhetünk.

Papolc község közbirtokossága levelet intézett a kongresszus-hoz s abban üdvözlét küldi s áldást kér a kongresszus működésére az Egek úrától, mert »a folyamatban lévő arányosítás és tagosítás folytán Papolc község kisbirtokossága a pusztulás szélén áll és ha a kongresszus az elébe tűzött tárgysorozatban a mi sérelmes ügyünket tárgyalni és azt jegyzőkönyvbe venni nem kegyeskedik, szeretett hazánkra nézve, mint adózó polgárok, megszűnünk számot tenni s minden habozás nélkül kénytelenek vagyunk kijelenteni, hogy az ezután meg nem élhetés miatt ki kell vándorolnunk. Okozza pedig

¹⁷ Utalunk a Sz. Kongr. 307., 313., 320., 326. és 328. lapjaira, ahol ez az álláspont a legerőteljesebben kifejeződik, éppen a gazdasági és a birtokpolitikai kérdések tárgyalása során. Ellenkező véleménnyel csak a közmivelődési kérdések taglalásakor találkozunk (462.), amikor is *Kozma Ferenc* kir. tanfelügyelő határozottan rámutat, hogy a kitelepedés a Székelyföldről »már rég folyamatban van az erők természetes érvényesülésével«. Ő ebben olyan jelenséget lát, amelynek a lényegét »a nemzeti kormányzás céltudatos programjába« kell illeszteni, mert a kitelepítéssel »nemcsak kifelé gyarapítjuk az államfenntartó erőket, hanem itthon is korlátozzuk a már szélsőségig ment földbirtok-elaprózást s ez által javítjuk a megélhetés feltételeit«. A továbbiakban kifejti azt is, hogy a kitelepítést »a Székelyföld nyugati és északi határvonalain úgy kell intézni, hogy a területi folytonosság fenntartassák«.

ezt az, hogy erdeink használatából, melyhez ősi jogok csatolnak, kizárattunk, legelőink baromtenyésztésre nincsenek, ami van, silány, köves talajú, szarvasmarhatenyésztésünk tehát teljesen veszendőben van az égbekiáltóan igazságtalan erdőarányosítás és az előrelátható mezőtagosítás folytán. Mert a tagosítás révén a csekélyszámú tagosítást kívánó nagyobb birtokosok által szántóföldeinknek a síkon fekvő termékenyebb részei vétetnek el s mi vagy a kopár, sziklás, agyagos, vagy a mocsaras helyekre szorítottatunk ki, hol semmi sem terem. Ily viszonyok között itt maradni vérell szerzett drága hazánkban képtelenek leszünk» – írják a papolciak s aztán bejelentik, hogy e tárgyban kérelmet intéztek a földművelésügyi miniszterhez is.¹⁸ Ez utóbbi bejelentés kapóra jön a kongresszusnak s a kényes kérdésben úgy határoznak, hogy – mivel a papolciak az illetékes minisztériumoknál kérik ügyük elintézését – a kongresszus annak további tárgyalásába nem bocsájtkozik. Sőt az ugyane tárgyban felszólaló radikális Molnár Józsiást egyenesen le-torkolják s köszönetet szavaznak az egyik felszólalónak, aki megértette, hogy Molnár Józsiásnak egyetlen állítása sem áll meg.¹⁹ Közben azonban nem vették észre, hogy a lényegyet sikerült megkerülniök s a tárgysorozatból ezzel kikapcsolták a századvég leglényegesebb székelyföldi problémájának, az arányosításnak és a tagosításnak kényes vonatkozásait, bár már akkor is általánosan tudott dolog, hogy a Székelyföldön minő romlást idézett és idéz elő mindkettő s egyben milyen mértékben lökő erő mind az arányosítás, mind a tagosítás a mozgó elem mozgásának fokozásában. Főként az a nagy probléma akkortájt, hogy az arányosítással az ősi közbirtokok egysége bomlásnak indult s meggyöngült az a gazdasági bázis, amelyre a székely közösségek élete évszázadok hosszú során épült s amely lehetővé tette a társadalmi és gazdasági kiegyenlítődést²⁰. A kongresszus idején *a szegény népesség nemcsak a szegénységet sinylette, de szenvedett a társadalmi és gazdasági elhagyatottság érzése miatt is*, mint annyiszor a multban, amikor a papolciakhoz hasonló fogalmazással panaszkodnak. Mert gondoljunk csak arra, hogy egykor ugyanezt írták a régi székelyek a királynak, Báthori István vajda zaklatásait erősen megúnván: »...tudja meg Felsőged, hogy elhatároztuk: ha a Vajda Úr továbbra is nyakunkon ül, akkor – amint megígértük – kiköltözünk Felsőged országából.« Vagy ugyanígy instálnak Csíkszentimre »szegény lakósi« 1738-ban, a főkirálybíróhoz intézett levelükben: »Alázatosan könyörgünk ngodnak: méltóztassék ngod keserves ügyünket és romlásunkat megtekinteni s maga hűte s kötelessége szerint istenesen considerálván megorvosolni... Meg sem állhatjuk, el sem viselhetjük ezen súlyos szolgálatot, el kell hazánkából bujdosnunk, ha ngod nem szánnya a sok szegényt...« Örök, visszatérő hang ez a székely dokumentumok világában. Hiszen »ezen helynél romlottabb, nyomorultabb nincs és szegényebb is Erdélyben«. Vannak idők, amikor »isszonyatos csak rá is gondolni« – írja a csíkszentgyörgyi anyakönyv –

¹⁸ Sz. Kongr. 371–372.

¹⁹ U. o. 372. és 380.

²⁰ Legutóbb *Bözödi György* foglalta össze e kérdést (i. m. 70–86.).

»látni lehetett több helyen, hogy bűdös holt embereken mint köz-prédán a veszett kutyák, az éhes emberek egymással civódtak«. Vannak idők, amikor olyan nagy az éhínség, hogy »fát, szalmát, rügyet, makkot, döögöt rág vala az szegénység és az község, melyből származék ... nagy isszonyú döghalál...« De azért »feles militiának kell télben-nyárban rajtunk lakni... a nagy adó mellett nyárban a fűvünk is tilalmas, aki miatt szénát nem csinyálhatunk... tavaly vetésünknek hasznát nem vehettük rend szerint, sem pedig az idén és az elmúlt ősszel is semmit sem vethettünk, most következő tavaszon is mit vethessünk, nincsen... marháink felesen döglöttek...« – »végső elviselhetetlen inségünk, szorongattatásunk és pusztulásunkban kényszerítettünk... dolgunk in praesentiarum declarálni«. És újból, ismételten a visszatérő hang: »(e szegény hely) lakosai kényszerítettnek elbujdosni, lakóhelyeket pusztán hagyván, kiknek is terhek egészen száll aztán más helyekre« – »a nagy szükség miatt az székünk lakosai elbujdostak, ki Molduvába, ki pedig széllyel az országra, úgy annyira, hogy némely falukban majd lakosok nem maradtak«. Stb.

Nem a szerencsétlen századvég sajátos produktuma a papolci keserűség, nem is százados, hanem többszázados multja van ennek a népi magatartásnak. A közismert székely történet rendszerint nagyszerű intézményekről emlékezik s felemelő hősi gesztusokat ismertet. Pedig a lényeg az a mélyben zajló népmozgalom s keserű hangokat hallató nyomorúság, amely miatt különösképpen a XVII. és XVIII. századokat méltán nevezhetjük a romlás századainak, amikor általános és bevett szokás, hogy a székek állandóan boldogtalanságukról panaszkodnak. A fejedelemség idején s a gubernium első korszakában – egészen a határőrség felállításáig – alig van s akkor is 20–30 esztendő nyugalmi időszak. Máskor vagy háború dül, vagy martalócok, tatárok, fejedelmi hadak, szabadharcosok, osztrák katonaság dülja a Székelyföldet, vagy éhínség dühöng s nyomában a pestis pusztít, vagy nyakukon a militia és az adó, – csak egy nincs: nyugalom és békés fejlődési lehetőség, még elmenni sem lehet békében, mert sorozatosan, közel évtizedenként egyszer elrendelik a felsőbb hatóságok, mint pl. 1723-ban, hogy »a föld népének sok helyeken a magok fészkekből való kimozdulások és elszélyedések, kivált a külső vármegyékre titkon való kimenetelek és szökések ... megakadályoztassanak és zaboláztassanak – illendőnek ítéltetett. Azért minden útonjárók, koldusok és egyéb lézengő személyek akár in persona, akár familiástul, szekereztől, marhástól úton, városokon, falukon és egyéb helyeken is ha deprehendáltatnak, passust kérvén elsöben is töllök, szorgalmatosan megexamináltassanak és utazásokban megtartóztassanak«. Mintha a népesedésben beálló feszültségeket el lehetne intézni azzal, hogy Szebenből megparancsolják: ahol »Moldvára menő utak és ösvények vadnak, azokra mindenütt szorgalmatos vigyázások legyen minden tisztviselőnek; ha marhástól, feleségestől innét Erdélyből az szegénység által akarna menni, el ne bocsássák, hanem megtartóztassák, ki-ki földesúrának visszaadják« – vagy azzal, hogy a főkormányzék figyelmezteti az illetékeseket, hogy oly hív szorgalmatossággal

igyekezzenek a profugium megelőzésében a magok tisztí kötelességét pro virili effectusba venni, hogy »ha jövendőben is ő felsége aeráriumának kára következne, kegyelmetek vigyázatlansága miatt, magok fognak kegyelmetek erről számot adni«²¹ – vagy azzal, hogy a székely kongresszus ad acta teszi a papolciak nyílt és éppen ezért keserű, sőt kissé lázító hangú levelét s letorkolja a bátran, de kissé izgága módon szóló Molnár Józsiást.

Ezzel a messze multban, a közelebbi multban sem lehetett eredményt elérni, ma sem lehetne, a jövőben sem, mert a népesedés öntörvényű folyamat s a belőle származó feszültség gátat, korlátozást nem ismerő energia, mely legyőz minden akadályt, ha kellő időben fel nem szabadulhat. Áll ez különösképpen az akút időszakokra, amilyen a mai is, vagy amilyenné válik a helyzet a közelebbi jövőben.

A székely kivándorlásnak, a székely népfesleg feszültségeinek ugyanis van bizonyos periodikus jellege. És meg nem téveszthet, hogy ma látszólag a népesség mozdulatlan. Mert mind több az adat az Alföld felé áramlókról. Nem egyes emberek, családok mozdulnak és kísértik meg a szerencsét boldogabb vidékeink az országnak. Tehát újabb periódus kezdetén állunk s ez a periódus nem mintázatja a megelőzőket sem azok céltudatlanságát, sem pedig a népi erők pazarló elhanyagolását illetően. Ma: *külön kell számot vetni a mozgó népfesleggel és külön az álló népfesleggel. Két különböző kérdés a székely fölös népesség eltelepítése és a székely föld gazdasági megerősítése.* A székelyföldi gazdaságpolitika nem lehet azt, hogy mind az álló, mind a mozgó népfesleget lekötheti, örülhet, hogyha az álló népfesleg javarészenek szegénységét megszüntetheti s ezzel a székely népesedés expanzivitását a romlástól, a visszafejlődéstől és a további dekadenciától megmentheti. És végül állásponttá kell erősödni, hogy *népfesleg csak népmozgalmi szempontból van és soha sincs népesedéspolitikai szempontból.* Mert ami itt népfesleg, amott épp az a népanyag, amellyel hiányokat lehet betölteni. Szolgáljon tehát nagy örömünkre az a tény, hogy a keleti bástyát őrző székelységnek annyi vérvesztés, romlás, a régebbi népfeslegeket könnyelműen elpazarló kivándorlás után még mindig van és nem jelentéktelen mennyiségben van népfesleg – más, arra rászoruló erdélyi tájak számára.

VENCZEL JÓZSEF

²¹ A fenti idézeteket v. ö. Székely Oklevéltár I. 280., VII. 179., 231., 235., 256., 280., 311–12., 380., 393., 412. és 436.; Erdélyi Országgyűlési Emlékek VI. 227. Egyébként az okleveles anyag szép összefoglalását nyújtja *Mikecs László*: Csángók. Budapest, 1941. (Bólyai Könyvek) 110–153.: A székelyek kivándorlása, – ahol ezeknek az idézeteknek nagyobb része teljes szövegükben megtalálható.